

kan derfor bli at partiet ikke får deltatt ved det aktuelle valget, med mindre klagemyndigheten kommer til det resultat at valget var ugyldig og det blir omvalg.

8 STEMMESEDLER

8.1 Innledning

Bestemmelsene om stemmesedler og velgernes adgang til å endre på stemmesedler (dvs. adgangen til å gi personstemmer) står i valgloven kapittel 7. Med hjemmel i § 7-3 har departementet fastsatt forskrift om utføring og trykking av stemmesedler.

Det brukes ikke stemmeseddelkonvolutter på valgdagen. Dette betyr at det må stilles strenge krav til stemmesedlene for at hensynet til hemmelig valg skal ivaretas.

8.2 Plikt til å trykke stemmesedler

Valgloven pålegger fylkesvalgstyret å trykke stemmesedler for alle godkjente valglister i fylket til bruk ved stortingsvalg og fylkestingsvalg, jf. § 7-1 (1). Fylkesvalgstyret skal trykke stemmesedler både til bruk i stemmelokalene på valgdagen og ved forhåndsstemmegivningen.

Valgloven pålegger valgstyret å trykke stemmesedler for alle godkjente valglister i kommunen til bruk ved kommunestyrevalg, jf. § 7-1 (2). Valgstyret skal trykke stemmesedler både til bruk i stemmelokalene på valgdagen og ved forhåndsstemmegivningen.

Videre følger det av valgforskriften § 20 at det er en plikt å produsere blanke stemmesedler. Ved fylkestingsvalg må fylkesvalgstyret sørge for at det blir produsert blanke blå stemmesedler. Ved stortingsvalg må fylkesvalgstyret produsere blanke hvite stemmesedler. Tilsvarende plikter valgstyret å sørge for at det blir produsert blanke hvite stemmesedler ved kommunestyrevalg.

Utsiden av de blanke stemmesedlene skal ha samme utførelse som listestemmesedlene, slik at en blank stemme ikke skiller seg ut fra andre stemmer. De må således ha samme format og utside (veiledning, eventuelle rastetrykk og så videre) som de ordinære stemmesedlene med kandidatnavn.

Departementet har fastsatt en formulering i valgforskriften § 20 fjerde ledd som skal trykkes på innsiden av de blanke stemmesedlene. (Bokmål: "BLANK STEMMESEDELDEL. Brukes til å stemme blankt." Nynorsk: "BLANK RØYSTESETEL. Bruker ein til å røyste blankt.")

8.3 Stemmesedler til forhåndsstemmegivningen og valgtinget

Valgloven § 7-1 fastsetter at det er fylkesvalgstyrenes/valgstyrenes plikt å sørge for trykking av stemmesedler for alle godkjente valglister i fylket/kommunen før forhåndsstemmegivningen begynner. Det er ikke fastsatt noe mer med hensyn til antall stemmesedler som skal trykkes. Det er de respektive valgstyrenes ansvar at det blir

trykket nok stemmesedler både til forhåndsstemmegivningen og til stemmegivningen på valgdagen.

Fylkesvalgstyret/valgstyret må derfor fastsette antallet etter skjønn. Det er viktig å være sikker på at det blir trykket nok stemmesedler.

8.4 Stemmesedler til forslagsstillerne

Etter valgforskriften § 21 kan den tillitsvalgte for den enkelte valgliste for egen regning bestille det antall stemmesedler vedkommende ønsker gjennom fylkesvalgstyret/valgstyret. Krav om stemmesedler må fremsettes innen den frist fylkesvalgstyret/valgstyret setter.

8.5 Hva som skal stå på stemmeseddelen

Det fremgår av valgforskriften § 19 (6) bokstavene a-d hva som må stå på stemmeseddelen:

- a) Det skal stå på stemmeseddelen hvilket valg den gjelder for.
- b) Stemmeseddelen skal ha en overskrift som viser hvilket parti eller gruppe listen utgår fra. Det er også fastsatt at overskriften skal trykkes i skriftstørrelse minimum 20 punkt, jf. mer om dette under punktet om skriftstørrelse, bokstavtype og tosidig trykk.
- c) Fornavn, etternavn og fødselsår på kandidatene som stiller til valg på listen, må stå på stemmeseddelen. Det er opp til det enkelte valgstyret å bestemme om fornavnet eller etternavnet skal stå først. Videre kan opplysning om kandidatens stilling og/eller bosted påføres stemmeseddelen. Er det fare for forveksling, må det stå på stemmeseddelen. På felleslister kan det også opplyses om de enkelte kandidaters tilhørighet i forhold til de ulike gruppene som står bak forslaget. Dersom slike opplysninger påføres, må dette gjøres for alle kandidatene på listen.
- d) Stemmesedlene skal inneholde en veiledning til velgerne om adgangen til å endre på stemmeseddelen. Dersom veiledningen trykkes på baksiden av stemmeseddelen, må det opplyses på forsiden om dette, jf. mer om denne veiledningen under punktet om veiledning til velgerne.

Etter valgforskriften § 19 (8) skal kandidater til kommunestyrevalg som skal ha stemmetillegg etter valgloven § 6-2 (3), stå først på stemmeseddelen og med uthevet skrift.

8.6 Felter for å endre på stemmesedlene

Valgforskriften har bestemmelser i § 19 (7)-(9) om hvordan det skal tilrettelegges for at velgerne skal kunne rette på stemmesedlene.

8.6.1 Stortingsvalg NB NUMMERERING overskrift 3

På stemmesedler til stortingsvalg skal det trykkes en kolonne med ruter på hver side av kandidatnavnene.

Kolonnen til venstre skal ha overskriften "Nr." og brukes til å endre rekkefølgen på kandidatene. Velgerne skriver nye nummer i rutene foran kandidatenes navn for å markere for ønsket rekkefølge.

Kolonnen til høyre for kandidatnavnene skal ha overskriften "Stryk" og brukes til å stryke kandidater. Velgere som vil stryke kandidater, må gjøre dette ved å sette et merke i ruten til høyre for kandidatnavnet(ene).

8.6.2 Fylkestingsvalg og kommunestyrevalg

Ved fylkestingsvalg og kommunestyrevalg skal det trykkes en kolonne med ruter til venstre for kandidatnavnene med overskriften "Personstemme" eller "Personrøyst" avhengig av målform. Velgerne setter et merke i ruten for å markere for avgitt personstemme. På stemmesedler til kommunestyrevalg skal alle kandidater som skal ha stemmetillegg etter valgloven § 6-2 (3), stå først på stemmeseddelen og med uthevet skrift.

Ved kommunestyrevalg skal det i tillegg trykkes et felt for å gi personstemmer til kandidater fra andre lister ("slengere"). Feltet skal ha overskriften "Kandidater fra andre lister" eller "Kandidatar frå andre lister" avhengig av målform. Velgerne fører her opp navnet på eventuelle kandidater fra andre lister som de ønsker å gi personstemmer til.

8.7 Stemmesedlenes størrelse

Det følger av valgforskriften § 19 (3) at stemmesedlene skal være i størrelse A5 eller være falset, eventuelt klargjort for falsing, til A5. Korrekt størrelse kan for eksempel fremkomme ved at en lang liste falses til riktig lengde, eller ved at et A4 ark falses på midten.

8.8 Papirkvalitet og farge

Det fremgår av valgforskriften § 19 (4) at hvite stemmesedler brukes til stortingsvalg og til kommunestyrevalg, mens § 19 (5) fastsetter at stemmesedlene til fylkestingsvalg skal være av blått papir. Stemmesedlene må ha samme farge på begge sider. Formålet med regelen er at det ved kommunestyrevalg og fylkestingsvalg, som avvikles samtidig, skal være mulig å se på utsiden av stemmeseddelen om den er hvit eller blå og følgelig hvilket valg den gjelder for.

Etter det departementet har fått opplyst, kan ikke helt blå stemmesedler leses optisk. For optisk registrering av personstemmer, strekkoder og liknende, må bakgrunnen være hvit eller ha en annen farge som ikke påvirker lesbarheten. Stemmesedler som fremstår som blå, men som inneholder enkelte hvite felter av hensyn til at de skal kunne leses optisk, skal betraktes som blå i forhold til denne forskriften og valgloven for øvrig.

Det fremgår av valgforskriften § 19 (2) at stemmesedlene som skal brukes på valgtinget, skal produseres slik at det ikke er mulig å se hva velgerne har stemt etter at stemmeseddelen er brettet sammen. For å ivareta hensynet om at valget skal være hemmelig, er det viktig at stemmeseddelen ikke er gjennomsiktig.

Det er ikke sagt noe nærmere - verken i loven eller forskriften - om hvordan valgstyret skal få dette til. Det vil være opp til det enkelte fylkesvalgstyret/valgstyret å finne frem til den løsning det mener best ivaretar hensynet til hemmelighold. Det kan være en spesiell type papir, det kan være en slags raster på "utsiden" av stemmeseddelen, det kan være mulig å gjøre noe med trykket, eller kanskje kombinasjoner av justeringer. Poenget er at det ikke skal være mulig å se hva velgeren har stemt etter at stemmeseddelen er brettet sammen. Merk at utsiden av stemmeseddelen fortsatt skal fremstå som henholdsvis hvit eller blå.

Det er valgstyrenes ansvar at stemmesedlene tilfredsstillir kravene. Valgstyrene må gjøre trykkeriene klar over hvilke krav som stilles og følge trykkeriene opp. Det er ikke det enkelte trykkeri som skal ta stilling til om velgernes rettigheter er ivaretatt på en god måte. Som et minimum må fylkesvalgstyret/valgstyret be om en vareprøve/prøveavtrykk, for selv å kunne vurdere kvaliteten.

8.9 Skriftstørrelse, bokstavtype og tosidig trykk

Det følger av valgforskriften § 19 (1) at det skal vektlegges at stemmesedlene er lesevennlige. Den skrifttypen som benyttes på stemmesedlene, må dermed være leservennlig. Den bør være enkel, uten seriffer og ikke tett. Statens råd for funksjonshemmede har anbefalt å bruke Arial eller Timesias som er svært lesevennlige skrifttyper.

Når det gjelder overskriften, står det i valgforskriften § 19 (6) bokstav b at den skal trykkes i skriftstørrelse minimum 20 punkt. Har en stemmeseddel for en fellesliste en fellesbetegnelse som overskrift, er det tilstrekkelig at fellesbetegnelsen trykkes i denne størrelsen.

Valgstyret må påse at overskriften plasseres slik at den er synlig når stemmesedlene er lagt ut i stemmeseddelkassetene e.l.

Alle stemmesedler i samme valgkrets skal ha samme skrift og skriftstørrelse.

8.10 Tellemerker, koder og liknende

For at ingen skal kunne se hvilket parti velgeren har stemt på på valgdagen, må velgeren brette sammen stemmeseddelen før den blir stemplet og lagt ned i en urne. Stemmesedlene kan av hensyn til prinsippet om hemmelig valg derfor ikke inneholde tellemerker, koder eller liknende som vil være synlige etter at stemmeseddelen er brettet sammen.

8.11 Endringer på stemmesedlene

8.11.1 Stortingsvalg

Ved stortingsvalg kan velgerne endre på stemmeseddelen på to ulike måter: De kan endre rekkefølgen på kandidatnavnene og de kan stryke kandidatnavn, jf. valgloven § 7-2 (1).

Etter forskriften § 19 (9) skal det til venstre for kandidatnavnene trykkes en kolonne med ruter til bruk for å endre rekkefølgen på kandidatene. Kolonnen skal ha overskriften "Nr." Rekkefølgen på kandidatnavnene endres ved å sette tall i denne ruten slik at tallet tilsvarer den ønskede plassering i kandidatrekkefølgen.

Loven fastsetter at stryking av kandidater kan skje i tråd med veiledning på stemmeseddelen. Stryking skal skje ved å sette et merke i en rute i en kolonne med ruter til høyre for kandidatnavnene, jf. § 19 (9) i valgforskriften. Kolonnen skal ha overskriften "Stryk". Stryking av kandidatnavn foretas ved å sette et merke i ruten bak kandidatens navn. Det må således fremgå av veiledningen på stemmeseddelen at dette er den eneste måten å gå frem dersom man ønsker å stryke kandidatnavn.

Strykninger som er markert utenfor den særskilte kolonnen for stryking av kandidater, skal derfor ikke godkjennes som stryking. Bakgrunnen for regelendringen er at stemmesedlene skal kunne leses av ulike optiske systemer. Hensynet til et effektivt valgoppgjør og likebehandling av velgere tilsier en slik løsning.

8.11.2 Kommunestyre- og fylkestingsvalg

Etter valgloven § 7-2 (2) kan velgerne ved fylkestingsvalg og kommunestyrevalg gi én personstemme til så mange kandidater på listen de vil. Dette gjøres ved å sette et merke ved navnet til kandidaten(e). Det følger av valgforskriften § 19 (7) at det skal trykkes en kolonne med ruter til venstre for kandidatenes navn. Kolonnen skal ha overskriften "Personstemme" eller "Personrøyst" avhengig av målform.

Ved kommunestyrevalg kan velgerne i tillegg gi én personstemme til én eller flere kandidater på andre valglister, såkalte "slengere", jf valgloven § 7-2 (3). Dette gjøres ved å føre opp kandidatnavnene på stemmeseddelen. Det følger av valgforskriften § 19 (8) at det skal trykkes et felt for oppføring av kandidater fra andre lister på stemmeseddelen. Feltet skal ha overskriften "Kandidater fra andre lister" eller "Kandidatar frå andre lister" avhengig av målform.

Antallet kandidater som kan føres opp fra andre lister (slengere), er avhengig av antall medlemmer i kommunestyret. Det kan maksimalt føres opp så mange kandidater som tilsvarer en fjerdedel av det antall medlemmer som skal velges. Fordi antallet kommunestyrerepresentanter skal være et ulikt tall, jf. kommuneloven § 7 nr. 2, vil det ikke være delelig med fire. Det må derfor foretas en avrunding. Avrundingen må foretas nedover, fordi antallet "slengere" ellers vil overstige lovens maksimumstall på en fjerdedel. Uavhengig av antall medlemmer i kommunestyret er det likevel alltid tillatt å føre opp minimum fem kandidater fra andre lister.

8.12 Eksempel på veiledning til velgerne

8.12.1 Innledning

Det følger av valgforskriften § 19 (6) at det skal trykkes en veiledning på stemmesedlene om adgangen til å endre på stemmesedlene.

Departementet har nedenfor laget eksempler på hvordan veiledningen kan se ut. Det presiseres at dette ikke er en bindende mal. Dette er kun et forslag til veiledning som fylkeskommunene og kommunene står fritt til å benytte. Det er ikke noe i veien for å gi mer utfyllende informasjon.

8.12.2 Veiledning til velgerne ved stortingsvalg

Sett ønsket nummer i ruten FORAN navnet hvis du vil endre på rekkefølgen på kandidatene.

Sett et merke i ruten BAK kandidatnavnet hvis du vil stryke en eller flere kandidater.

8.12.3 Veiledning til velgerne ved kommunestyrevalg

”Du kan gi én eller flere kandidater én personstemme ved å sette et merke ved navnet. Dette øker vedkommendes sjanse for å bli valgt.

Du kan gi personstemmer til inntil ... (antallet føres på av valgstyret) kandidater fra andre lister. Før eventuelt kandidatnavnet opp i feltet merket ”Kandidater fra andre lister”. En forholdsmessig andel av stemmen din overføres i så fall til den andre listen.

Du kan ikke stryke kandidater.”

8.12.4 Veiledning til velgeren ved fylkestingsvalg

”Du kan gi én eller flere kandidater én personstemme ved å sette et merke ved navnet. Dette øker vedkommendes sjanse for å bli valgt.

Du kan ikke stryke kandidater.”

9 VALGMATERIELL

9.1 Materieell som sendes ut til valgstyrene

Departementet og Sametinget sender ut følgende valgmaterieell til valgstyrene:

9.1.1 Offisielle stemmeseddelkonvolutter

Stemmeseddelkonvoluttene skal brukes ved forhåndsstemmegivningen og ved stemmegivning på valgdagen dersom stemmen skal legges i et særskilt omslag.

Stemmeseddelkonvolutter benyttes ikke ved normal stemmegivning på valgdagen.